

Kozár, Aleš

Obraz Korutan v díle Anny Řehákové

Porta Balkanica. 2022, vol. 13, iss. 1-2, pp. [51]-61

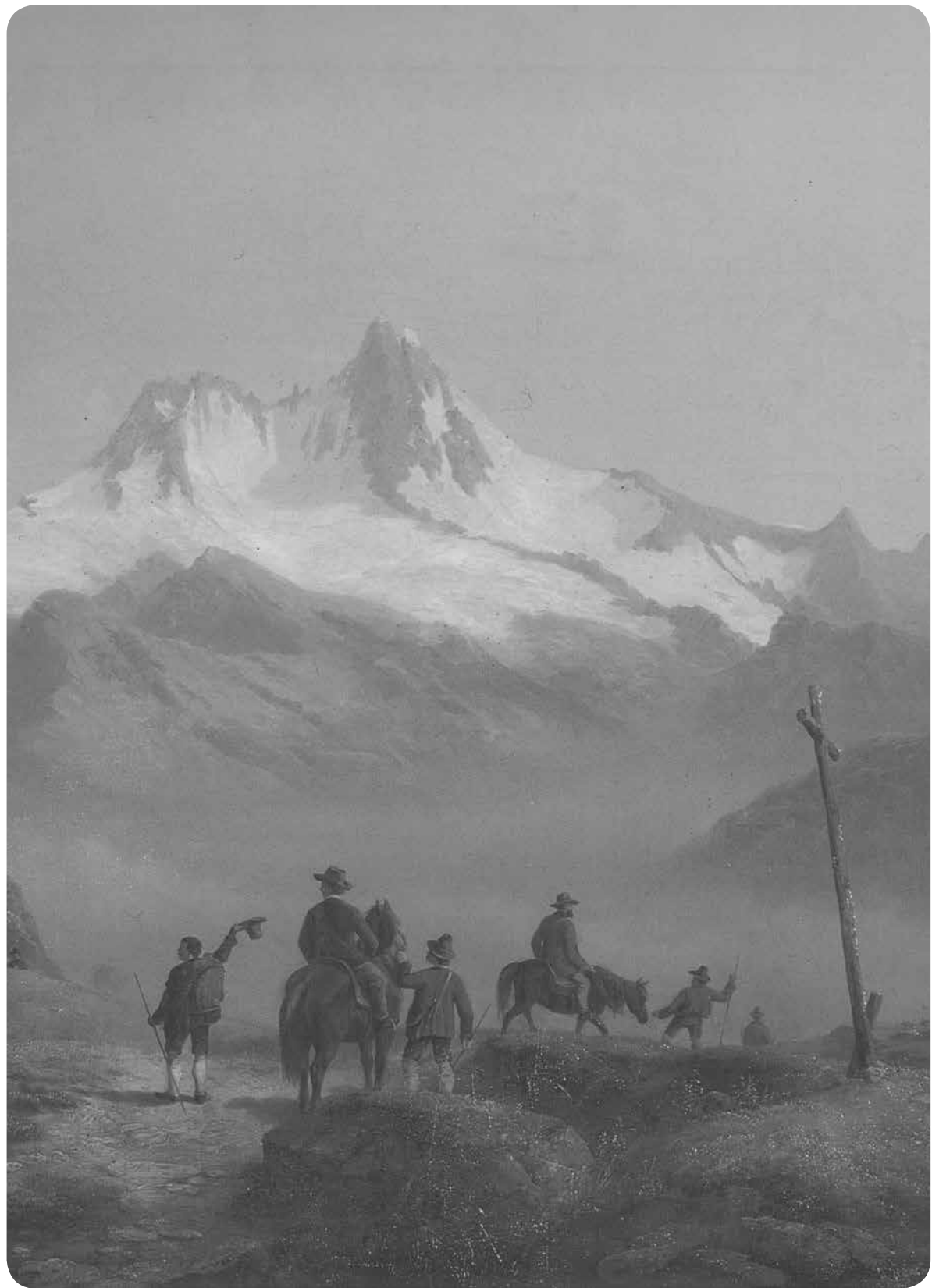
ISSN 2570-5946 (on-line)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77220>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20230117

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

OBRAZ KORUTAN V DÍLE ANNY ŘEHÁKOVÉ

Aleš Kozár

Vstup Slovinska do kulturního povědomí moderních Čechů je poměrně dobře zmapován badateli v obou národních prostředích (v poslední době mj. Vinler 2006, Klabjan 2007, Hladký 2010, Weiss 2021, aj.), dost často však šlo o styky „na dálku“ prostřednictvím korespondence (např. mezi Františkem Ladislavem Čelakovským a Matijou Čopem, později France Prešerenem) apod. Osobních svědectví o Slovinsku bylo spíše pomálu (např. Milota Zdirad Polák v *Cestě do Itálie*, Karel Hynek Mácha v *Denníku na cestě do Itálie*, cestopis Karla Fritsche Zlomky z cesty do Terstu, vydaný v revui *Krok* roku 1836, zčásti též Ján Kollár v *Cestopise do horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly z roku 1841* aj.). I z těch nemnoha reflexí je cítit nadšení ze zdejší krajiny a také sympatie k probouzejícímu se národnímu hnutí ve Slovinci obývaných rakouských zemích.

S rozvojem železniční dopravy v tehdejší Rakousku roste rovněž četnost návštěv Čechů ve Slovinsku a také množství nejrozličnějších literárních reflexí. To již mluvíme o generaci Jana Nerudy a Vítězslava Háška, kteří oba Slovinsko v 60. letech 19. století navštívili a ve svých cestopisných fejetonech o něm psali, Neruda dokonce opakovaně (srov. Kozár 2021). Během 70. a 80. let 19. století se v českých časopisech objevovaly texty Jana Václava Lega (1833–1906), který jako úředník pracoval v Kamniku a později v Terstu a měl na rozvoji kontaktů mezi Čechy a Slovinci významnou zásluhu. V 80. letech se především zásluhou politika a novináře Ivana Hribara (1851–1941) uskutečnily dvě velké propagační cesty, jedna Slovinců do Prahy a na Velehrad roku 1885 a poté recipročně cesta více než pěti set Čechů na Bled, do Lublaně, Postoj-

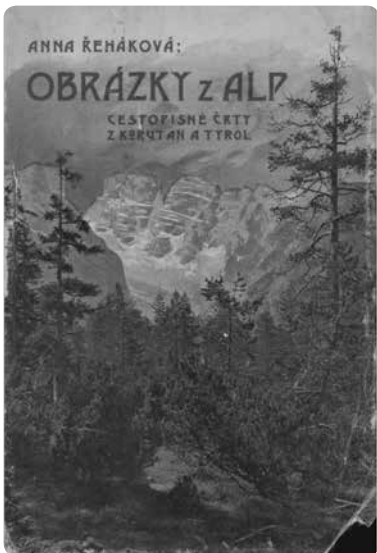
né a Terstu roku 1887 (srov. Štemberk 2012, Trstenjak 1886, Hribar 1928).¹ Začínají se již objevovat také první cestovní průvodce (Lego 1887, Jelínek 1888). Poté následovala řada dalších dílčích cest, často spolkových (Sokol, KČT apod.), které měly svůj ohlas v tisku i na společenských akcích (např. přednášky, besedy). Se založením (1897) a nárůstem aktivit Českého odboru Slovinského alpského spolku došlo především v prvním desetiletí 20. století k nárůstu množství vydávané literatury zaměřené na alpskou turistiku a horolezectví.

Spisovatelka a učitelka **Anna Řeháková** (1850–1937) byla v období 80. a 90. let 19. století svými texty o Slovinsku v českém

¹ Řeháková se s účastníky cesty setkala na Bledu, tehdy pětadvacetiletá Gabriela Preissová ji absolvovala celou a věnovala jí jednu ze svých raných povídek (Preissová 1887).

1.
Anna
Řeháková,
portrét
(Wikimedia
Commons)

2.
Anna
Řeháková:
Obrázky
z Alp,
obálka
(1905)

prostředí výjimečná jak co do jejich množství a žánrové pestrosti, tak především díky detailní informovanosti a bezprostřednosti svých zkušeností z návštěv Slovinska, ale také díky působivosti popisů krajiny i krajových zvláštností. Přesto zůstávala vždy spíše stranou zájmu literárních historiků a dostává se jí pozornosti spíše jako jedné z postav rodícího se českého ženského hnutí (srov. Heczková 2009). Do sledované oblasti Alp, ale také do dalších evropských zemí (Itálie, Švýcarsko, Dalmácie) vyjížděla během školních prázdnin jako turistka se svou sestrou **Eliškou Řehákovou** (1846–1916), významnou členkou českého ženského hnutí a učitelkou, a násled-

ně dávala svým zážitkům literární podobu. Poprvé sem zamířily roku 1884 (Řeháková 1936: 47) coby průkopnice alpské turistiky a později se sem častokrát vracely. Obě sestry (a především literárně aktivnější Anna) byly významnými postavami snah o popularizaci Slovinska a cestování Čechů do těchto končin tehdejšího Předlitavska. Ze všech jejích próz mají specifické rysy především ty, které se váží k národnostně smíšenému prostředí Korutan. Anna Řeháková si sice problému soužití všímá i v textech zaměřených na jiné kraje (Čechy, Tyrolsko, Dolomity), ale tady jej vnímá nejvyhraněněji.

Žánrově mají její texty v zásadě dvojí podobu: jednak formu klasické cestopisné črty (např. v souborech *Na Slovinsku*, 1891, či *Obrázky z Alp*, 1905), jednak fikčního vyprávění, v němž je místo děje situováno do některé zahraniční lokality (soubory *Povídky z hor*, 1893, *Povídky z cest*, 1897, *Tři dalmatské povídky*, 1920 aj.). U cestopisných textů autorka často odkazuje na osobní zkušenost, jejíž součástí je také kontakt s místními lidmi, místní příběhy, pověsti, tedy lokální a kulturní paměť. Své knihy komponuje buď na principu národnostním (*Na Slovinsku*, *Italské siluety*, 1907), nebo zeměpisném (*Obrázky z Alp*). Texty fikční často vedle příběhové linky prezentují regionální kulturní či etnografické zvláštnosti. Současně se však jimi prolíná také tematika jejich „necestovatelských“ děl, tedy především otázka postavení ženy a jejích práv, vztahu muže a ženy a jejich rovnoprávnosti v manželství, otázka rozvodu apod. Tato témata najdeme především v jejím povídkovém souboru *Žena a život* (1898), ale tvoří také jádro povídky *Nalezené zápisky*, jejíž ústřední hrdinka nejprve před manželem prchá na Bled, později dá před mužovým tyranstvím přednost skoku do Bohinjského jezera: „*Zákon nechrání mne, dává v plen moji lidskou důstojnost; zachráním se sama*“ (Řeháková 1897: 84).

Zájem Anny Řehákové o slovinské země se začal významně projevovat už prvními časopisecky publikovanými texty v 80. letech 19. století, které se staly součástí její první cestopisné knihy *Na Slovinsku* (1891). Hned v jejím úvodu si posteskuje: „*Žel u nás dosud tak málo si hledíme zajímavých krajů slo-*

vinských“ (Řeháková 1891: 8). Proto se pokouší od začátku vkládat do textů věnovaných konkrétním místům také obecnější výklady kulturní, etnografické či historické. Pokud jde o Korutany, pohybuje se svými texty Řeháková spíše v jejich západní části, tedy v okolí Běláku (něm. Villach), hory Dobrač, Millstattského jezera a ve speciální oblibě má především Ziljskou dolinu (něm. Gaital), která pro ni je „perla slovinská, vězněná v pusté, tmavé škebli němec-tví“ (Řeháková 1891: 179). Naopak o dalších Slovinci dodnes obývaných krajích v jižní a jihovýchodní části Korutan (tzv. Podjurská dolina/Jauntal nebo Rož/Rosental) se prakticky nezmiňuje.

Podjurská dolina je spojená mnohem více s dílem Gabriely Preissovové (1862–1946), která dva roky žila s rodinou na venkovské usedlosti Hirschenau (v literatuře se objevuje též slovinský název Jelenik) poblíž korutanského Velikovce/Völkermarktu a zasadila do zdejšího kraje děj řady svých povídek, především těch sebraných v knize *Korutanské povídky* (1895). Zároveň se Řeháková příliš nezajímá o další slovinské kraje jako Štýrsko, Doleňsko či Zámuří, ba ani o Přímoří, které přitom u jiných českých autorů počínaje Nerudou oblíbené bylo.

O Korutanech Řeháková mluví jako o „někdejší pravlasti kmenů slovanských“ (Řeháková 1891: 129), čímž vytváří základ pro své vnímání této oblasti a základní stereotyp země, původně slovanské, nyní ve stále větší míře germanizované se slovanským obyvatelstvem odsouvaným do ústraní ve smyslu geografickém, kulturním i společenském. Často se také pozastavuje – stejně jako po ní

3. Hirschenau, usedlost v Korutanech, kde žila Gabriela Preissová, foto autor

4. Markus Pernhart – Masív Glockneru od sedla Matreier Törl (Wikimedia Commons)

Mgr. Aleš Kozár, Ph.D. (nar. 1975)

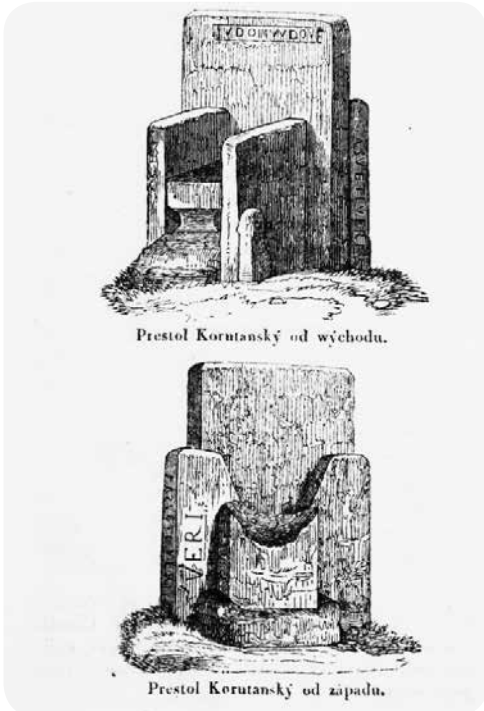
Vystudoval bohemistiku a slovenistiku na FF UK a dnes působí na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice. V rámci své vědecké práce se zaměřuje na dějiny slovinské literatury, česko-slovinské kulturní vztahy a literární překlad ze slovinštiny.

Preissová – nad velmi limitovanou možností Slovinců vzdělávat se ve svém jazyce.

Ústřední kulturní postavou, prostřednictvím které Řeháková popularizuje slovinskou kulturu u nás, je France Prešeren

(1800–1849)², jemuž věnuje hned úvodní text souboru *Na Slovinsku* s názvem *V rodišti Františka Prešérna*, jehož součástí je jeho životopis (pocházel z vesnice Vrba na Goreňsku, jeho rodiště tudíž spadá do oblasti Alp, která je primární sférou zájmu Řehákové) a také několik českých překladů jeho básní z výboru Josefa Penížka (Preširen 1882). K Prešernovi se pak vrátí v textu *Pramen Sávy* v souvislosti s jeho poérou *Křest na Savici*, odehrávající se právě

² Uvádí jej takto: „*Národní básník Vodnik a klasik Prešérn*“ (Řeháková 1891: 9).

5. Vojvodski prestol, Vévodský stolec na náčrtu Viléma Dušana Lambla, Poutník 1847

6. Vojvodski prestol, Vévodský stolec dnes, foto autor

v kraji v blízkosti Bohinjského jezera a vodozávodu Savica. A historický děj poémy nabídne autorce možnost výkladu ohledně Karantánie jako říše tzv. alpských Slovanů, křtu Karantánců a vzniku starobylých „Frízinských památek“.

Mezi významné postavy korutanské kultury vřadí romantického krajinářského malíře Marka Pernharta (1824–1871), tvůrce slovinského původu, který se proslavil svými rozměrnými panoramatickými scenériemi z oblasti Alp, při jejichž přípravě podnikl také řadu cest po alpských velikánech. Řeháková připomene především jeho panorama Grossglockneru (1860), dlouhé 16,07 metrů a vysoké 3 metry (Telesko 2008: 412), při jehož přípravě zmiňovanou horu navštívil údajně osmkrát. Jinak však zůstávají mnohé významné postavy slovinské kultury v Korutanech bez povšimnutí, ať už je to jezuita a jazykovědec Ožbalt Gutsman (1727–1790), básník Urban Jarnik (1784–1844) nebo Matija Majar Ziljski (1809–1892), obrozenecký kněz, který se osobně setkal s Vilémem Dušanem Lamblem (1824–1895) při jeho návštěvě Celovce, dopisoval si s Boženou Němcovou a v l. 1883–1892 dožíval v ústraní v Praze, kde je též pohřben.

V črtě *V území Velkého Zvonu* pak pokračuje ve výkladu historie korutanského slovinského osídlení, a to již od Sámovy „*slovanské veleříše*“ (Řeháková 1891: 129), přes krátký „záblesk“ v letech 1269–1278, kdy Korutany připojil k Českému království Přemysl Otakar II., po rok 1414, kdy Arnošt (Ernest) Železný slavil své nastolení naposledy „*po slovinsku*“ (Řeháková 1891: 130). Průběh tohoto nastolovacího rituálu následně vysvětlí a popíše (Řeháková 1891: 131–132)³. Ten se tak stane jedním z nejčastějších symbolů Korutan v českém kulturním prostředí (viz např. Milota Zdirad Polák: *Cesta do Itálie*, Polák 1979; Vilém Dušan Lambl 1847). Přímo na její výklad o nastolování, ale také další cestopisné údaje ohledně hory Dobrač, městečka Bleibergu aj. se opakovaně odvolává ve své povídce pro mládež s názvem *Šlechtná srdce* Karel J. Zákoucký (1892), upozorňuje nás tak na fakt, že Řeháková byla u nás tehdy vnímána jako spolehlivý zdroj informací o Slovincích.

Součástí každé z črt v knize *Na Slovinsku* je také motto, které významně předjímá vy-

³ K tomu nověji Téra 2019.

znění textu. Opakovaně se objeví citát z básnické ódy *Slovinsku* právníka a přítele Julia Zeyera Otokara Mokrého (1854–1899) (Řeháková 1891: 23 a 161), líčící krásy slovinských zemí. Mokřý opakovaně do Slovinska zajížděl a věnoval mu vedle básní i několik povídkových textů. Jak formou motta, tak i v několika svých textech se Řeháková vrací k známé legendě o Zlatorogovi, již cituje ve zpracování Rudolfa Baumbacha (1840–1905) z roku 1877, do češtiny přeložené Adolfem Heydukem (1885). Text věnovaný Postojenské jeskyni (Řeháková 1891: 109) je uveden mottem z básně Noc Jaroslava Vrchlického (1856–1912) ze sbírky *Jak táhla mračna* (1885), tematizující tajemství tmy, zde konkretizované na jeskynní prostory. Črtu V území Velkého Zvonu, která je jakýmsi vstupním textem pro oblast Korutan, otvírá výmluvné motto ze známého sonetu z Kollárovy *Slávy dcery* (1824; „*Aj tu leží zem ta před okem mým, slzy ronícím, / druhdy kolébka, nyní národa mého rakev.*“, Řeháková 1891: 129), které podtrhuje význam výkladu o postavení Slovinců v národnostně smíšených Korutanech, „*národně zubožené domovině korutanských Slovinců*“ (Řeháková 1891: 161), jemuž se Řeháková věnuje na řadě míst svých textů, zde však především.

Významnou součástí textů Anny Řehákové jsou etnografické exkurzy, pasáže o horském pastevectví (salašnictví, autorka používá oba výrazy), k němuž se vrací opakovaně v několika textech, v nichž připomíná nejen každodennost života v těchto vysokohorských podmínkách (oděv, dojení a výroba sýra, svázení sena z hor, tradiční jídla, svátky apod.), ale také folklorní příběhy o vzniku hor (Řeháková 1891: 84), zdejších pověrách (Řeháková 1891: 85), bájných bytostech (víly, skřítkové, vodník, král Matjaž, kralevic Marko, Vehtra-baba, bele žene, sudičky zvané rojenice, aj. Řeháková 1891: 76) apod.

Mezi nejvýznamnější pasáže etnografického charakteru patří část o tradici zvané „*štehanje*“ (Řeháková 1891: 180), lokalizované do Bistrice (dnes Feistritz an der Gail) v Ziljské dolině v Korutanech, která je posledním místem, kde se dochovala dodnes. V české literatuře se objevila už díky Boženě Němcové, která publikovala informaci o něm z pera slovinského kněze Matiji Majara Ziljského

(1809–1892) (Srov. Němcová 1857; Šetlíková-Skrinar 1955; Urban 1970). Podstatou jde vlastně o iniciační rituál, který podstupují mladíci, kteří při něm prokazují svou šikovnost a obratnost při jízdě na koni. Právě formanství bylo v této oblasti tradičním povoláním mužů, proto byla schopnost ovládat koně v plné jízdě velmi zapotřebí. Tatáž črta V údolí Zilji obsahuje poměrně detailní pasáže věnované místní všednodennosti (venkovská jízba), znakům tradičního svátečního kroje a některým slavnostem (posvícení, svatba).

V povídce Andrej Orlo (Řeháková 1899) se do Ziljské doliny vrací a prezentuje známé téma realistické literatury venkovských „domluvených“ sňatků z rozumu, které vedou k tragickým důsledkům. Současně text opět skýtá prostor pro zachycení některých regionálních tradic, např. přástev (Řeháková 1899: 91).

Své texty Řeháková ráda podbarvuje občasným užitím slovinských slov (*gospa, gospodična, gospod, deklica*), která neváhá ani skloňovat podle českých mluvnických zvyklostí (*gospa*, gen. sg., *gospody*, gen. sg., Řeháková 1925: 10; volá *deklicu*, ak. sg., Řeháková 1891: 11). V knize *Povídky z cest* se pokouší také o zavádění český podob geografických názvů Horensko (Řeháková 1897: 8), jinde však vychází z podoby bližší slovinštině: Gorensko (Řeháková 1891: 7), Notraňsko (Řeháková 1891: 26). Patrně jsou pokusy o fonetickou úpravu používaných názvů: Bochyňské údolí (slovinsky psáno „*Bohinjska dolina*“, Řeháková 1891: 50) nebo počeštění Bystřice (*Bistrica*, Řeháková 1891: 53).

Jádrem řady jejích textů jsou vesměs autentickými zážitky podložená vyprávění o výpravách do oblasti alpských velehor. Potom se jména těchto hor dostávají i do názvů jejích textů (Dobrač, V území Velkého Zvonu aj.). Řeháková v líčení nešetří superlativy: „*Velikán za velikánem v celé své rozlehlosti a slávě objevuje se v nejbližší naší blízkosti. Různé tvary horské, ohromující massy bezpočetných pohoří, dálné pláně ledovců, divoké vody pojí se tu v celek zázračný, jehož dojem zvyšuje lepá hra barev. Světlo a stín kouzlí po horách a sněžných polích nejemnější a nejrůznější odstíny modra.*“ (Řeháková 1891: 135) Při cestě ze Salzburku do Korutan sestry přecházejí přes Pfandelschartský ledovec a líčí specifika pohybu po ledovci, vybavení (brýle, závoje, hole)

7. Bad Bleiberg
a Dobrač na po-
hlednici z r. 1908
(Wikimedia
Commons)

aj.: „Tajemná přírody moc po tisíciletí budovala ledové to pole, jehož příšerná bělost přecházející v magické modro neb zeleno, zdá se nám haliti i tajiti postavy pohádkové. Nedivíme se, že horalé, žijící v nejbližší blízkosti divuplné té ledové říše, vybájili si celý svět báchorek.“ (Řeháková 1891: 141) Zase jinde: „Pohled s vrcholu v celou tu spoustu horskou, jevící se rozbouřeným obrovským okeanem, jenž pojednou zkameněl, uchvátí každého, vzdělance i muže prostého.“ (Řeháková 1891: 150) V uvedených citátech je patrný pro Řehákovou typický emotivní způsob líčení (vyzdvihujeme její často i jinde používané výrazy jako příšerný, magický, kouzlí, pohádkový, divuplný, zázračný, obrovský, ohromující, uchvátí, báchorky), kterým čtenářům přibližuje dotýcnou krajinu. O to větší škoda, že většina jejích knih není doplněna fotografiemi pojednávaných míst.

Korutanskou horu Dobrač (2166 m) označí za „nejlepší panorama východních Alp“ (Řeháková 1891: 164), zároveň je to však pro ni „krutý horský obr“ (Řeháková 1894: 49), nemilosrdný pán a vládce (Řeháková 1891: 170), „který velice imponantně jako pevnost gigantův nad městem se vypíná“ (Řeháková 1891: 165). Text o výstupu na horu zahajuje krátkou pasáží o měste Villach (používá však českou podobu Bělák, podobně jako v případě Celovce či Trbiže, dnes známějších jako Klagenfurt a Tarvisio), centru západní části Korutan, o němž na jednu stranu prohlásí, že „město milým zevnějškem vábí“ (Řeháková 1891: 164), ale současně „hájí neurvale svého německého rázu“ (Řeháková 1891: 162). Podobně i o širším okolí napíše: „Smutná, přesmutná to pouť

nebohým jihem korutanským! V městech zírá na nás vyzývavě ze všech koutů němectví; v dědinách jen nesměle, namnoze schovaná pod lživou škraboškou německého jazyka, se ozývá slovinština.“ (Řeháková 1891: 162) Vinu mj. vidí v činnosti tzv. Deutscher Schulvereinu: „poněmčování přispěním nejnovějšího pionéra germanství, ‚Schulvereinu‘ dobývá si neobyčejně rychle půdy“ (Řeháková 1891: 163).

Popisy přírodních krás opět proloží historickými souvislostmi, zde především poukazem na zemětřesení roku 1348, které vyvolalo mohutný sesuv půdy ze svahu Dobrače, který způsobil velké škody na majetku, a především na lidských životech v údolí řeky Zilji, kde zničil šestnáct osad i s jejich obyvateli (Řeháková 1891: 174). V povídce Lavina (Řeháková 1893: 47) se do těchto končin vrátí znovu a popíše v ní tragickou událost, při níž na masopustní úterý 25. února 1879 dvojí sesuv sněžné laviny připraví o život 39 lidí v Bleiberku (Bad Bleiberg) na severním úpatí Dobrače (výklad události viz Řeháková 1891: 168–169). Kritickou ekologickou poznámku ohledně stavu zdejší přírody najdeme např. zde: „Vysoký les chrání nás proti žhavému slunci. Místy přicházíme k pasekám. Bohužel, kácejí se rok co rok mohutné jehličnaté lesy, čímž se stráně dobračské nejen olupují o nejkrásnější svoji ozdobu, ale stávají se i tím velice způsobilými ku tvoření lavin. Na štěstí jsou svahy mírně nakloněny, a tak přívaly deštivé nemohou servati prsti, v níž zapouštějí kořeny mladé stromky, které zdlouhavě zde dorůstají, nahrazující aspoň částečně škodu, zaviněnou hrabivou rukou lidskou.“ (Řeháková 1891: 172)

V různých črtách často Řeháková zmiňuje též místní květenu: „*Shledáváme se s četným Alpám příznačným kvítím a naše kytice na Dobrači uvitá honosí se zářnými alpskými růžemi, různobarevnými, velko i drobnokvětými hořci, ohnivými květy bramboříku aj.*“ (Řeháková 1891: 173) Několikrát zmiňuje také způsob příležitostného přivýdělníku, který využívají chudí místní obyvatelé, žijící v turisticky atraktivních oblastech, totiž prodej typické horské květeny turistům. Jde především o protěž alpskou, jako jeden ze symbolů Alp, ale také hořce, oměje, alpské růže, fialky aj., které si turisté odvázejí domů jako suvenýr (Řeháková 1891: 53). Kvítiky bylo nutné přinášet do letovisek jako např. Bled z vysoko položených horských luk apod., kam mnozí z běžných turistů nedojdou a příslušné lokality neznají. Beletristickou formou je pak tento motiv ztvárněn v povídce Jak Jerica došla štěstí (Řeháková 1894: 3).

V roce 1905 se do Korutan Anna Řeháková obrazně řečeno vrátila textem U jezera Millstattskeho a V údolí Zilji v knize *Obrázky z Alp*. Oblast kolem Millstattskeho jezera opět popíše jak ve smyslu historickém, tak vzápětí i geografickém s důrazem na malebnost jeho polohy a příznivé klima, které láká mnohé letní hosty. Opět neopomene zmínit někdejší slovanské osídlení, existenci pohanské svatyně a pozdější pokřesťanství kraje, v němž hrál dominantní roli především benediktinský klášter v Millstattu. V závěru črty však podotkne, že během svého pobytu zde ani jednou nezaslechla slovinštinu.

Ziljské údolí označí za u nás málo známé, ba zapadlé zákoutí, její obyvatelé

8. Jakob Canciani: Pohled na Millstattske jezero, před 1891 (Wikimedia Commons)

za „*nejzajímavější a nejsvráznější i nejpěknější typ korutanského Slovincce.*“ (Řeháková 1891: 149) Opět ale naráží na německo-slovinský střet: „*ves ryze slovinská má náter cizácký jako všechny korutanské obce*“ (Řeháková 1891: 152). Logicky se zajímá o zdejší školství: „*V celém korutanském Slovincu jsou školy německé. Pouze obec sv. Jakuba v Rožném údolí a ves Jezerno při hranicích kraňsko-korutanských mají školu slovinskou; avšak i tu nese si mládež domů školní zprávy vyplněné po německu.*“ (Řeháková 1891: 155) Po obsáhlém etnografickém exkurzu, věnovaném kroji, posvícení a svatbě, Řeháková navrhne celou řadu zajímavých turistických túr po okolí. Pochválí také mj. celoveckou sekci alpského klubu za vybudování horské chaty, v níž nacházejí útočiště před bouří, jinde vyzdvihuje zase péči těchto klubů o značení a údržbu turistických cest.

Druhou formou, již Anna Řeháková využívá k vykreslování zahraničních turistických oblastí, jsou její povídky. Jejich fikčními prostory jsou většinou oblasti Kraňska a Korutanska, dále ale také mimo Slovincsko ležící oblasti Dalmácie (knihy *Tři povídky z Dalmácie*), italské Benátky (povídka *Šla za muže z knihy Žena a život*, 1898), Salzbursko aj. V těchto příbězích je řečený prostor spíše kulisou, podbarvením, hraje v příbězích pasivní roli. Typickým příkladem je mj. zmíněná povídka z Benátek,

Česká chata na Ravném pod Grintovcem.

Dle fotogr. Dra. St. Prachenského.

9. Česká chata
(Leopold Mareš:
Saviňské Alpy,
1900)

v nichž se odehrává intimní příběh na téma práva na lásku kdysi již jednou rozvedené ženy. Benátské reálie, zastupované Lidem, jsou prostou kulisou příběhu, aniž je ponechán větší prostor popisu těchto turisticky známých míst. Velmi podobně je to také v povídce Šla za láskou, odehrávající se u korutanského Millstattského jezera: „*Impozantní Dobrač, majestátní Mangart, fantastické hory Trbižské, k nimž tisknou se utěšené Karavanky s obrovitým Poledníkem (...) K ohromným těm velehorským spoustám přiléhají četná jasná předhoří, na jichž úpatí září skvoucí zřítelnice horských těch olbřímův – smaragd jezera Milstatského.*“ (Řeháková 1898: 88) Sama krajina však pro vlastní děj nemá příliš velký význam.

I v povídkách často Řeháková využívá ich-formu a vypráví je jaksi ze své „osobní“ perspektivy, aby jim dodala na autentičnosti (většina textů ze souboru *Povídky z cest*). Dalším typickým rysem je také to, že hlavními postavami povídek jsou velmi často Češi, přijíždějící do zahraničních destinací na ozdravný pobyt (Bled, Millstattské jezero) či dovolenou. Součástí jejich pobytu jsou především kratší či delší procházky přírodou po okolí (Za povinností, U slapu Peričnika aj.), v nichž se zračí respekt k místu a kultuře, resp. snaha o jejich poznání. Sama Řeháková opakovaně zdůrazňuje své pojetí „pomalé“ turistiky, která nepohání k chvatu rychle spět k dalším pamětihodnostem. Sama na řadě míst opakuje, jak usedá v hostinci, na farní zahradě apod. s místními lidmi, naslouchá jejich příběhům a ujišťuje je o svých sympatiích a náklonnosti.

Jak již bylo řečeno, především v souvislosti s prostředím Korutan zabíhá Řeháková často k otázce slovinsko-německých vztahů, kdy silně kritizuje německou rozpínavost a útlak Slovinců. Prezentuje se týmiž postoji jako v téže době Gabriela Preissová mj. v *Korutanských povídkách*. Zároveň ale vidí i problém odpadlictví od slovinské identity (v povídce U slapu Peričnika), ale také v místech, která jsou historicky se Slovany spojena nezapomenout zmínit, že byla zdejší „*půda kdysi slovanská*“ (Řeháková 1905: 9), že byla „*čistě slovanskou půdou, než pohřichu není již...*“ (Řeháková 1905: 135), podobně jinde: „*stojíme tu na půdě naší, teď však pro nás již zcela ztracené*“ (Řeháková 1905: 146). Analogicky pak v črtě Domovina Ladinců, pojednávající o jihotyrolských údolích osídlených Ladiny, mluvících „*räthsky*“ (rétorománský), konstatuje, že zdejší užívání němčiny při bohoslužbě způsobuje, že „*slovo Páně jest jim nesrozumitelným, mrtvým zvukem*“ (Řeháková 1905: 81). Později zpracuje toto téma také pro kontext česko-německých vztahů v souboru povídek *V lepším světě* (1929) v povídce, která se zčásti odehrává v Ústí nad Labem, kde hovoří o německé zpučnosti, ba surovosti (Řeháková 1929: 127). Její pozornost k utlačovanému jazyku tak není jen jednostrannou záležitostí pro případ Slovinců, ale je na ni citlivá i v jiných souvislostech a krajích, které navštíví.

Autorka se také dožaduje sympatií Čechů se Slovinci, které našly vyjádření ve zmíněných symbolických poutích v 80. a 90. letech 19. století nebo stavbou horské chaty Česka koča v Kamnicko-Savinjských Alpách jako páte „*slovinské*“ alpské chaty, která spolu s dalšími

měla „*poslovanštět*“ východní část Alp (srov. titul Prácheňského knihy *Slovanské Alpy* z roku 1898), a postavit se tak starším aktivitám německého Österreichischer Alpenverein (od 1873 Deutscher und Österreichischer Alpenverein), založeného již 1862. Jeden ze svých textů věnovaných Korutanům pak Řeháková končí vyslovením modlitby za zdejší slovanské obyvatele: „*Nezhyň, ty dobrý korutanský lide, v dravých vlnách germanství, ale vznikni k národnímu uvědomělému životu na potěchu a radost všech svých slovinských krajanův i svého pobratima-Čecha. Bog daj!*“ (Řeháková 1891: 182)

Nepominutelným doplňkem díla Anny Řehákové v oblasti cestopisů a cestopisných povídek jsou pozdější vzpomínkové knížky, především: *Zašlé časy* (1932) a *Z mého alba* (1936). Celá kniha *Z mého alba* vychází z mimořádných setkání s pozoruhodnými lidmi, na něž sestry Řehákovy na cestách narazily, za všechny uvedme např. obětavou českou lékařku Bohuslavu Keckovou (1854–1911), s níž se sestry Řehákovy setkávají během jejího působení v Mostaru, kde si po složitých začátcích získala důvěru místních lidí. Když po lublaňském zemětřesení v dubnu 1895 připravoval Jaroslav Vrchlický sborník textů na podporu Lublaně (Vrchlický 1896), nemohl v něm chybět ani text Řehákové. Ta přispěla krátkou vzpomínkou na příběh, který se udál v horách na pomezí Kraňska a Korutan. Zakončila jej výzvou: „*Přece mé nejmilejší cestovní vzpomínky náleží Slovinsku. Nechceš se, milý čtenáři a drahá čtenářko, obohatit také nějakými milými zkušenostmi? Věř, že Slovinci a jich hory nezklamou nikoho. Každý z nás Slovanův, kdož k nim zavítá s upřímným srdcem, dojde nejsrdečnějšího přijetí. Platí dosud u nich: Za lásku – lásku. Držme se i my krásného toho přísloví a připamatujme si, že láska bez skutkův mrtva jest.*“ (Vrchlický 1896: 27)

Cestopisné knížky Anny Řehákové byly ve své době velmi pozitivně hodnoceny, a to nejen pro množství informací z celé řady oblastí, které přinášely, ale právě i pro jejich stylistickou barvitost. V nepodepsané recenzi v *Ženských listech* stojí: „*Se živou pravdivostí, ale s vřelou sympatií, všude bezprostředně vytryskující, líčí nám autorka těchto milých cestopisů lid ten jazykem i osudem s námi tak spřízněný, a líčení její skutečně naše srdce s ním sblížuje. Črty její svědčí o neobyčejně bystrém oku pozorovatelském a pevné ruce, vědomé si toho, co kreslí; jsou proto*

nevšedně charakteristické a přirozeně malebné, což platí stejnou měrou o líčení krajin jako o líčení povah.“ (N. N. 1892) Na působivosti jejich popisů se shodne i s recenzentem Národních listů Františkem Táborským: „*Prostince a nehledaně, a proto opravdu mile líčí rozdivné krásy a nádhery horské přírody slovinské (...) a do svého příjemného líčení vplétá lehce a nenuceně vzpomínky historické, literární i data národopisná, zprávy o povaze obyvatelstva...*“ (-ý- 1891)

Závěrem

Jak jsme ukázali, Řeháková koncipuje své texty jednak s cílem popularizovat turistické aktivity v horských oblastech, ale také popularizovat horské oblasti samotné, za kterýmžto účelem nabízí didakticky efektivně servírovaná poučení ohledně historie, folkloru, kultury apod., která vyvažuje barvitými a emocionálně laděnými popisy krajiny. Současně také popisuje národnostní a jazykovou situaci, kterou vztahuje ke stereotypu Němců jako národa nensmlouvavého, dobyvačného, rozpínavého apod. a Slovanů jako kmene poddajného, smířlivého, mírumilovného, leč pasivního atd. Tento stereotyp však dále podepírá vykreslením situace česko-německé nebo ladinsko-německé, kde se sice ocitá v jiných kulturních kontextech, chování Němců však dle ní zůstává stejné.

Slovinská literární historička Božena Orožen konstatuje, že česká „*literární díla se slovinskou tematikou vykazují především dva charakteristické rysy: nadšení z přírodních krás a starost o osud národa nebo přinejmenším sympatie ke Slovincům.*“ (Orožen 1969: 171) Zároveň také ukazuje, že se čeští tvůrci obvykle vyhýbají městskému prostředí a zdůrazňují prostředí patriarchálního, avšak poněkud zastalého venkova. Je to však právě Řeháková (a také Preissová), která tyto jednoduché stereotypy mnohde překračuje, k čemuž jim dopomohla detailní znalost prostředí. Odkazuje jak na historické souvislosti, tak kulturní hodnoty, které překračují hranice regionální kuriozity (Prešeren), dokáže poukázat na sociální otázky i problém vymezení národní identity.

Popularizace slovinských zemí v textech Anny Řehákové, ale i dalších tvůrců (Lego, Preissová) se významně podílela na nárůstu zájmu o Slovince a slovinská letoviska (před-

vším Bled) v české společnosti v letech před první světovou válkou. Bohužel válka samotná, která se zčásti odehrávala právě v západní části Slovinska (tzv. sočská fronta), a také politické uspořádání oblasti po válce (obsazení značné části slovinského etnického území Itálií na tzv. rappalské hranici a připojení většiny Korutan k Rakousku po plebiscitu v roce 1920) vedly k radikálnímu poklesu množství cest Čechů do této oblasti, a i přes jejich postupný nárůst podpořený i cílenou reklamou se na původní úroveň již nedostal (srov. Klabjan 2007).

Literatura

- FORMÁNKOVÁ, M.** (1968) *Anna Řeháková. Eliška Řeháková*. Praha: LA PNP.
- FRITSCH, K.** (1836) Zlomky z cesty do Terstu. *Krok*. Praha: Jan Swatopluk Presl. 3, 363–400, 4, 495–515.
- HECZKOVÁ, L.** (2009) *Píšící Minervy. Vybrané kapitoly z české literární kritiky*. Praha: FF UK.
- HLADKÝ, L.** a kol. (2010) *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha: Historický ústav.
- HRIBAR, I.** (1928) *Moji spomini I*. Ljubljana: vlastním nákladem.
- JELÍNEK, J.** (1888) *Cesta do Lublaně a do Benátek*. Velké Meziříčí: J. F. Šašek.
- KLABJAN, B.** (2007) *Českoslovaška na Jadranu*. Koper: Založba Annales.
- KOLLÁR, J.** (1862) *Cestopis do horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly z roku 1841*. Praha: I. L. Kober.
- KOZÁR, A.** (2021) Skici, kresby a obrazy slovinské krajiny v české literatuře druhé poloviny 19. století. In: KOUBA, Miroslav (ed.). *Skicář slovanský. Člověk v kulturní krajině středovýchodní Evropy*. Červený Kostelec: Pavel Mervart. 131–160.
- LAMBL, V. D.** (1847) Zpomínky z Korutan. *Poutník*. 370–376.
- LEGO, J. V.** (1887) *Průvodce po Slovinsku*. V Praze: F. Šimáček.
- MÁCHA, K. H.** (1927) *Denník na cestě do Itálie*. Praha: Erna Janská.
- NĚMCOVÁ, B.** (1857) Národní slavnost Slovinců v dolině Zilské v Korutanech. *Časopis Musea Království českého*. 3, 307–315.
- N. N.** (1892) Na Slovinsku. Cestopisné obrázky z Kraňska a Korutan. *Ženské listy*. 1, 14.
- OROŽEN, B.** (1969) Slovenski kraji in ljudje v spisih starejših čeških leposlovcev. In: *Celjski zbornik*. Celje: Svet za kulturo in znanost Skupščine občine Celje. 171–206.
- POLÁK, M. Z.** (1979) *Cesta do Itálie. Od roku 1815 až do léta 1818*. Praha: Odeon.
- PRÁCHENSKÝ, S.** (1898) *Slovanské Alpy*. V Praze: Politika.
- PREISSOVÁ, G.** (1887) Obrázek bez nadpisu. *Obzor*. 18, 261–263.
- PREISSOVÁ, G.** (1895) *Korutanské povídky*. Praha: J. Otto.
- PREŠIREN, F.** (1882) *Básně Františka Preširna*. V Jičíně: Lad. Sehnal.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1891) *Na Slovinsku. Cestopisné obrázky z Kraňska a Korutan*. Velké Meziříčí: Nakladatelství J. F. Šaška.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1894) *Povídky z hor*. Praha: Nakladatel Storch a syn.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1897) *Povídky z cest*. Velké Meziříčí: Nakladatelství Šaška a Frgala.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1898) *Žena a život*. V Praze: Tiskem a nákladem J. Otty.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1899) *Andrej Orlo. Kalendář paní a dívek*. V Praze: Tisk a náklad F.B. Batovce. 12, 89–96.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1905) *Obrázky z Alp. Cestopisné črty z Korutan a Tyrol*. V Praze: Edvard Leschinger.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1907) *Italské silhouetty*. V Praze: A. Řeháková.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1920) *Tři dalmatské povídky*. Praha: Šolc a Šimáček.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1925) *Vzpomínky z hor*. Praha: Státní nakladatelství.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1929) *V lepším světě*. Praha: vlastním nákladem.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1932) *Zašlé časy*. V Praze: vlastním nákladem.
- ŘEHÁKOVÁ, A.** (1936) *Z mého alba*. Praha: Pécí přátel české knihy.
- ŠETLÍKOVÁ-SKRINAR, J.** (1955) Božena Němcová a Slovinci. *Slovanský přehled*. 3, 111–112.
- ŠTEMBERK, J.** (2012) Izleti češko-slovenske vzajemnosti. Pot Slovencev v češke dežele leta 1885 in Čehov v slovenske leta 1887. *Prispevki za novejšo zgodovino*. 1, 7–20.
- TELESKO, W.** (2008) *Kulturraum Österreich: die Identität der Regionen in der bildenden*

- Kunst des 19. Jahrhunderts*. Wien: Böhlau Verlag.
- TRSTENJAK, A.** (1886) *Spomenik slovanske uzajemnosti*. V Ljubljani: Natisnila „Narodna Tiskarna“.
- URBAN, Z.** (1970) Božena Němcová a lidová slovesnost slovanských národů. *Národopisné aktuality*. 3–4, 169–184.
- VINKLER, J.** (2006) *Posnemovalci, zavezniki in tekmeči*. Koper: Annales.
- VRCHLICKÝ, J.** (1885) *Jak táhla mračna*. V Praze: J. Otto.
- VRCHLICKÝ, J.** (ed.) (1896) *Lublani. Čeští spisovatelé Slovincům*. Praha: Vlastním nákladem.
- WEISS, J.** (2021) *Čeští hudebníci ve Slovinsku v 19. a na začátku 20. století*. Praha: KLP; [Ljubljana]: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Ý-** (František Táborský). Na Slovinsku. Cestopisné obrázky z Kraňska a Korutan. *Národní listy*, 31. 10. 1891, s. 7.
- ZÁKOUCKÝ, K. J.** (1892) *Šlechtná srdce*. Praha: M. Knapp.

SUMMARY & KEYWORDS

The image of Carinthia in the work of Anna Řeháková

Czech traveller and writer Anna Řeháková (1850–1937) consecrated a considerable part of her work to Slovenia. She repeatedly travelled most of all to nowadays Austrian Carinthia and Upper Carniola, where she dedicated herself to her preferred alpinist sport as its pioneer and propagator, but she vividly reflected national, social, and cultural situation in the region as well. To Carinthian and Carniolian Alpine areas she dedicated not only several travelogue books, but also a few fictional books. She was one of the main personalities that were creating the image of Slovenia in Czech cultural milieu during the 1880s and 1890s. In this study we would like to reconstruct main characteristics of this image.

- ▶ Czech-Slovenian cultural relations, image of Slovenia in Czech literature, Czech travelogue book in 19th century, Austrian Carinthia, beginnings of alpinism

Česká cestovatelka a spisovatelka Anna Řeháková (1850–1937) věnovala velkou část svého spisovatelského díla Slovincům. Opakovaně přijížděla především do dnešních rakouských Korutan a kraňského Goreňska, kde se jako průkopnice věnovala svému oblíbenému alpinistickému sportu, ale živě reflektovala také národnostní, sociální a kulturní situaci v regionu. Korutanským a kraňským alpským oblastem věnovala jak několik cestopisných děl, tak také prací beletristických. Patřila mezi přední osobnosti, které v 80. a 90. letech 19. století utvářely obraz Slovinska v českém kulturním prostředí. Právě podobu tohoto obrazu se v našem textu pokusíme rekonstruovat.

- ▶ česko-slovinské kulturní vztahy, obraz Slovinska v české literatuře, český cestopis 19. století, rakouské Korutany, počátky alpinismu